

CRONICARUL TATROSY GYÖRGY 1645

OLGA ȘERBĂNESCU

Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu păstrează, în colecția ei de carte veche din secolul al XVI-lea, o cronică intitulată „Cronica az Világnac Yeles dolgairól” (Cronica întâmplărilor însemnate petrecute în lume), tipărită la Cracovia în anul 1559, autorul ei fiind predicatorul transilvănean Székely István. Este o cronică a lumii, *Chronologicon*, tratând evenimentele care au avut loc în lume, de la facerea ei până în anul 1558.

Inspirându-se din această cronică, proprietarul ei din secolul al XVII-lea, Tatrosy György continuă relatarea evenimentelor pe câteva foi legate la sfârșitul cărții, începând cu anul 1560 până în anul 1645. Pe alte câteva foi, legate la începutul cărții, Tatrosy își povestește propria viață.

Cine a fost Gheorghe Tatrosy?

Ludovic Dezsi, în lucrarea sa intitulată *Etnographia*, apărută în 1914, consideră că a fost copist în slujba familiei nobiliare Apor din Transilvania și, în anul 1618, a copiat trei istorii romantice: *Istoria* lui Gabriel Báthori, *Istoria* lui Apollonius și *Istoria* lui Arghir¹.

La sfârșitul *Istoriei* lui Gabriel Báthori se află o notă a copistului: „Finis huius Historiae, per me Georgium Tatrosy scripta, anno 1618 incepta die 9 Junii, finita die 12 Junii. Laus Deo semper”².

Dezsi crede că familia Tatrosy și-a luat numele după orașul Troțuș din Moldova³. De aceeași părere este și Ladislau Mikecs⁴.

Mátyás Pál spune următoarele: „Tatrosy – după cum arată și numele de familie – este originar din Târgu Troțuș, fiind bine știut faptul că, în cursul secolelor XVI–XVII, pe teritoriul Moldovei a existat o populație de limbă maghiară destul de numeroasă⁵.

¹ Dezsi Lajos, *Etnographia*, 1914, p. 299–313.

² Szazadok, 1899, p. 211–225; 310–341.

³ Dezsi, *op. cit.*, p. 299.

⁴ Domokos Pál Péter, *Tatrosy György önéletírása és történeti feljegyzései*, în „Irodalomtörténeti közlemények”, 1957, p. 238.

⁵ Mátyás Pál, *Adatok Tatrosy György krónikáiról és Coronaeus Vaska Lörinczről*, în „Collectanae Tiburtiana”, Szeged, 1990, p. 305–315.

Autobiografia lui Tatrosy arată că el nu a fost niciodată copistul familiei Apor, dar putea să fi fost copistul celor trei istorii enumerate de Dezsi, copiindu-le în 1618 când se afla la Cluj, în slujba familiei Ștefan Kassai⁶.

Âu s-a efectuat încă o comparație între scrisul celor trei copii de istorie romantică și cel al cronicilor manuscrise aflate la Biblioteca Muzeului Brukenthal, cu toate că o asemenea comparație ar fi foarte binevenită pentru elucidarea situației.

Autobiografia lui Tatrosy este interesantă, în primul rând din punctul de vedere al istoriei sociale, căci scrierile asemănătoare, cunoscute până acum, provin din pana unor nobili sau patricieni înstăriți, iar Tatrosy făcea parte dintr-o pătură cu mult mai joasă a societății de atunci. Se pare că, el este singurul cronicar maghiar din Transilvania secolului al XVII-lea care provine din mediul sărac și simplu al periferiei unui oraș mare. Cronica lui de familie prezintă cultura, nivelul de trai, precum și relațiile sociale ale acestei pături⁷.

Ioachim Crăciun îl enumeră pe Tatrosy în rândul cronicarilor transilvăneni, moldoveni și munteni⁸.

Dar să-l lăsăm pe cronicar să vorbească:

„Laus, Honor et Gloria Deo O (mnipotenti) Max (imo)

Toate acestea să folosească la mărirea Domnului, la slava numelui său sfânt, iar în ce ne privește pe noi, la mântuirea sufletului.

Această carte mi-a fost dăruită de către cinstitul protector al meu, domnul Ștefan Rosas din Cluj, atunci când am slujit-o la Buia pe mama domniei sale, pe doamna Ioan Rosas, la ciurma cea mare. 1622.

Iară eu, în noiembrie 1645, o am ameliorat-o, deoarece a fost tare zdrențuită și în stare foarte proastă și după cum se vede, am adunat și am scris, la sfârșitul acestei cărți, lucrurile care s-au petrecut după tipărirea ei și de urma cărora am putut da, doar pentru delectarea minții mele, slabe și nevoiașe, și pentru ca să fie exemplu bun și de urmat mărunților mei copii și cât timp Dumnezeu cel milostiv îmi va amâna sfârșitul nu voi înceta să scriu. Tu, cel care ai să o citești, să nu mă vorbești de rău pentru ea, iar dacă tu te pricepi mai bine, mulțumește-i lui Dumnezeu pentru darul pe care ți l-a dat și folosește-l pentru tine, iar aceasta lasă-mi-o mie.

Cum zice versul:

*« Si cui hic liber non bene compacta videtur
Sic sinat hac nostram, corrigat ipse suam ».*

⁶ Tatrosy György, *Az magam életemnek rendi és folyása*, ms. 1645.

⁷ Domokos Pál Péter, *op. cit.*, p. 238.

⁸ I. Crăciun, A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne. Sec. XV–XVIII privind istoria României*, București, 1963, p. 267.

Acestea le-am scris doar pentru mine, vrând să-mi las urmașilor exemplul pe care să-l cinstească în cele vrednice și să se țină departe de cele nevrednice. Numele marelui Dumnezeu să fie slăvit, cinstit și binecuvântat în vecii vecilor.

Am scris în anul după nașterea Mântuitorului nostru 1643, die 10, aetatis meae 46, la Brașov, la Bolonia. In alterius causa facilius cogitant homines, quam in sua, heu dum tempus adest errorem agnoscite vestrum quas Jesus omnipotens solis sapientibus aufer (...) vive ut post vivas fide Deo divina beant promissio fallis spes hominum quamvis splendida fide Deo.

Ordinea și cursul vieții mele, așa cum cu mare osteneală am putut să o urmăresc, așezată și călăuzită de Dumnezeu cel milostiv, începând cu ziua nașterii mele, până în anul 1645. Viața mea:

Iubitul meu tată, acum decedat, a fost fiul lui Luca Tatrossy, iar mama mea, Sara, fiica lui Nicolae Vaska, fiind 9 frați. Tatăl meu, Gheorghe Tatrosy, plecând în pribegie, a stat în țări străine îndepărtate, ajungând și în Italia, învățând bine și limba de acolo.

1596. Marele tiran păgân, sultanul Mahomed al III-lea, a pornit împotriva Ungariei cu forțe foarte mari. Principele de atunci al Transilvaniei, Sigismund Báthori, cu ajutorul împăratului Rudolf, împreună cu generalul Christophor Tiffenbach s-au bătut vitejește cu turcii, sub cetatea Eger, pe Câmpia Crucii, pe apa Saarului negru. Dumnezeu l-a ocrotit în aceste lupte pe tatăl meu, care s-a întors acasă, la Brașov, viu și nevătămat, împreună cu oștile germane și boloneze.

1597. Judele de atunci al Brașovului, Valentin Hersely, împreună cu consilierii săi, l-au ales pe tatăl meu tunar la apărarea orașului. Și astfel, în anul acesta, după legea și porunca lui Dumnezeu, a luat-o în căsătorie pe mama mea, Ecaterina, fiica lui Iacob Hangos din Bolonia, care a mai avut trei frați: Mihai, Ioan și Sara.

1598. La 25 aprilie s-a născut primul fiu al mamei mele Luca, dar care a murit la vârsta de 3 ani de ciumă, la 26 septembrie. Principele Sigismund Báthori l-a mutat pe tatăl meu la Alba Iulia, la tunuri.

1599. La 26 aprilie, într-o zi de vineri, seara la ora 4, Dumnezeu cel sfânt m-a dat pe mine mamei mele ca cel de-al doilea născut, la Alba Iulia, în Cetate și fiind și ziua, și având și tatăl meu acest nume, am fost botezat Gheorghe, după orânduirea bunului Dumnezeu. În toamna acestui an, principele Sigismund Báthori părăsind Transilvania și tatăl meu s-a întors acasă, la Brașov.

1600. Sărmanul meu tată, aflându-se în tabără, lângă satul Nien, în Țara Bârsei, la trecătoare, pentru a-l opri pe Petrașcu, fiul voievodului Mihai, să vină în ajutorul tatălui său, a fost rănit mortal lângă

- tunuri și a fost adus acasă la Brașov, la Bolonia, în strada Magyar, unde s-a stins în liniște și cu conștiința împăcată, încredințându-și sufletul Domnului, în cel de al 38-lea an al vieții sale, la 18 decembrie 1600. A fost înmormântat în grădina aflată la poarta de sus (poarta Ecaterina) și mama mea i-a pus o piatră cu următoarea inscripție: « ex Job: Homo brevi vivens tempore repletum multis miserys et cito quasi flos conteritur ». Și astfel, iubita mea mamă, cu cei doi copilași ai ei, a rămas la văduvie și la mare părăsire. Fiul cel mare al mamei mele, fratele meu Luca, a murit în ciurma cea mare, am rămas singur. 1600.
1603. Mama mea, povățuită din toate părțile, după legea și porunca lui Dumnezeu cel Sfânt s-a căsătorit a doua oară, luându-se cu domnul Ștefan Csukas, fecior la vamă, în slujba orașului și a feudei Bran. Împreună cu el, mama a avut două fete, pe Ecaterina și pe Sara, care sunt în viață și în momentul acesta.
1607. Iubita mea mamă, Ecaterina Hangos, a murit la nașterea ultimului copil, Sara, liniștită și cu frica lui Dumnezeu, la cel de al 32-lea an al vieții sale și, cum și tatăl meu fiind mort (căruia bunul Dumnezeu să-i dea înviere fericită), eu, într-adevăr, am rămas orfan de tot. Mama, odihnindu-se în cimitirul Sfânta Elisabeta din Șchei, în fața porții bisericii, după 25 de ani, eu i-am pus piatră de mormânt. Astfel, fiind orfan și de tată și de mamă, domniii divizori de atunci, domniii Ioan Christof și Paul Bengner mi l-au desemnat tutore pe domnul Mihail Ijgyarto din Șchei (soția lui, Ecaterina Tatrosy fiind soră cu tatăl meu), dându-i pentru întreținerea mea 24 R[...] pe an. M-a ținut doi ani, am avut parte de multe neajunsuri.
1609. Tatăl meu vitreg, domnul Ștefan Csukas, vrând să facă o faptă bună cu mine în amintirea mamei mele moarte, m-a luat de la Mihail Ijgyártó și m-a ținut doi ani. A primit pentru mine de la oraș 20 R[...], am mers și la școală, dar și aici am crescut în nevoi, între patru orfani, numai eu fiind și vitreg.
1611. Sărmana mea mătușă, doamna Laurențiu Zilahi (care a fost soră cu mama Tatălui meu, doamna Luca Tatrosy), văzând cum se duc și puținele lucruri care mi-au rămas de la părinți, s-a îndurat de soarta mea și cu toate că își câștiga pâinea numai cu fusul și cu furca de tors, m-a luat la casa ei și m-a ținut doi ani, primind pentru mine 12 R[...], am mers și la școală la magistrul Ștefan Sáfár.
1612. Sfântul Dumnezeu, dirijându-mi toate treburile, am părăsit Brașovul pentru a umbla, a pribegi și a învăța, punându-mi toată

nădejdea în Dumnezeu cel milostiv. Atunci, când domnia sa Nicolae Thököly a venit de la Sibiu la Braşov, pentru chezăşie din partea lui Gabriel Báthori, iar Andrei Gheczci a plecat la Sibiu pentru tratative de pace, am plecat şi eu la Cluj şi bunul Dumnezeu m-a călăuzit la casa domnului Ştefan Kassai, care, în vremea aceea, era vătaf la curtea principelui. Am mers, din când în când, şi la şcoală, împreună cu fiul domniei sale, în rest am fost în serviciul domniei sale. L-am slujit patru ani.

Nb. Pe vremea aceea, biserica creştină ortodoxă din cetate era pustie. Noi am mers în strada de mijloc, la poartă, atât şcoala cât şi biserica fiind în casa doamnei Paul Borbély şi foarte puţini adevăraţi creştini erau atunci la Cluj. Preot era părintele Luca.

1616. Atunci când principele Gabriel Bethlen a plecat în Moldova pentru a face pace între sultan şi poloni, am plecat şi eu de la Cluj la Braşov şi tatăl meu vitreg, domnul Ştefan Csukas (care în vremea aceea era deja locotenentul drabanţilor), m-a angajat la judele de atunci al oraşului, domnul Ioan Cristof, l-am slujit doi ani.
1618. Anul în care a apărut pe cer o cometă mare. L-am servit timp de doi ani pe domnul Ioan Hersely, fiind trimis, din când în când, şi la ţară, am mers călare.
1619. În anul în care principele Gabriel Bethlen a pornit cu oaste împotriva împăratului roman Ferdinand al II-lea, iară mi s-a făcut dor şi am plecat iarăşi la Cluj, şi m-am pus, din nou, în slujba domniei sale Ştefan Kassai (care pe vremea aceea era deja mare vornic al Transilvaniei) şi l-am slujit 4 ani. Însoţindu-l în călătoriile sale diplomatice, până la Viena şi Praga, am avut parte de destulă pribegie şi cu toate că era zgârcit la plată, nu-mi pare rău că l-am slujit timp de opt ani, în două rânduri.
1622. Principele Gabriel Bethlen a făcut pace cu împăratul Ferdinand II. A fost înapoiată şi coroana maghiară la Kassa (am văzut-o şi eu atunci). După ce ne-am înapoiat la Cluj, dorind să învăţ neguţătoria, l-am părăsit pe domnul Ştefan Kassai şi m-am învoit la doamna Ioan Rosas, slujind-o în prăvălia ei, timp de doi ani. Domnia sa, murind în ciuma cea mare, m-am angajat în serviciul domnului Nicolae Várady (socrul lui Nicolae Bethlen). Am lucrat pentru el timp de doi ani, până în anul 1624, îngrijindu-mă de negoşul în cortul său cu postavuri, făcându-i cu cinste şi socotelile.
1625. În ziua de 25 Ianuarie m-am întors din nou la Braşov şi am pornit o mică afacere proprie, făcând negoş cu vite din Braşov în Ungaria. În

- anul acesta, la 29 iunie, în ziua de Sfinții Petru și Pavel, după legea și porunca lui Dumnezeu m-am căsătorit și am făcut nuntă. Am luat-o de soție pe Ana, fiica predicatorului de atunci al eclesiei maghiare din Brașov, preotul Ioan Elekes, originar din Simeria, de lângă Sf.Gheorghe. Tot în casa preoțească de pe Târgul de cai a avut loc și nunta.*
1626. *Ne-am mutat din casa socrului meu la Bolonia, în casa zidarului Ioan, în fața fântânii, plătind chirie 12 R[...] pe an.*
1627. *Cu binecuvântarea și milostivenia bunului Dumnezeu, am început un mic negoț propriu, în urma căruia am reușit să cumpăr, la 20 septembrie, casa lui Iacob Gires, tot acolo în Bolonia, în strada Balogh, cu 312 forinți, adică trei parale ale lui Gabriel Báthori, la trei ani după ce paraua a ieșit din folosință. În această casă care înainte a fost a doamnei Ioan Enyedi, am locuit, cu ajutorul bunului Dumnezeu, 15 ani.*
1631. *Un fost preot sas, pe numele de Joannes Rheter, m-a învățat meșteșugul de săpunar, dar nici consiliul orașului, nici ceilalți meșteri săpunari nu mi-au dat voie să-mi practic meșteșugul. Așadar, am plecat la Oradea, unde vechiul meu stăpân, domnul Ștefan Kassai a intervenit pe lângă principe să-mi acorde comision protecțional, cu care am putut să-mi duc traiul. Nu a fost ușor.*
1632. *La trei săptămâni după ciuma cea mare am îngropat opt morți, copiii mei, mi-am pierdut puterile, mi-am neglijat treburile, nu mai am chef de nimic. Am îndurat multă dușmănie și nenumărate molestări atât din partea consiliului orășenesc, cât și din partea meșterilor săpunari, interzicându-mi-se vânzarea săpunului în piață, astfel, suferind multă pagubă, am renunțat la săpunărit.*
1635. *L-am însoțit în solie, la Poartă, pe domnia sa Mihail Toldalagi, și, mulțumită lui Dumnezeu, m-am întors viu și nevătămat, ba și cu câteva bunuri de preț. Am ajuns și în atenția unor oameni de vază în curtea principelui.*
1636. *Judele Brașovului, Christophor Hersely, m-a luat în serviciul său și mi-a dat în grijă două dintre satele sale, Ormeniș și Poiana Mărului. Dar, către sfârșitul anului, mi s-a întâmplat o mare nenorocire, în urma unor vorbe mincinoase ale unei persoane răuvoitoare, Dumnezeu cel drept îmi este martor că nu am avut nici o vină. Înălțimea sa, principele, m-a grațiat.*
1639. *Cu ajutorul Dumnezeului cel sfânt am plecat din nou la Poartă, însoțind solia principelui condusă de domnia sa Mihail Daniel,*

- Bunul Dumnezeu a dat ca această călătorie să fie și mai bună și mai norocoasă decât prima, la Adrianopol am văzut elefanți vii și peste tot am văzut lucruri frumoase și memorabile.*
1641. *Domnul Christophor Hersely m-a luat din nou în serviciul său, dar murind către finele anului, în septembrie, am fost nevoit să mă întorc, din nou, la negoțul meu.*
1642. *Înălțimea sa, domnul nostru, adunând de la domnii din Brașov vama de la Bran, a 30-a parte, slujba de adunător al vămii i-a dat-o domnului Nicolae Sebesi, iar domnia sa m-a luat pe mine, lângă dumnealui, ca ajutor.*
1643. *Tot Înălțimea sa, domnul nostru, schimbând slujbașul vamal, punându-l pe domnul Toma Vayna din Pava șef al vămii, pe mine, dând crezare unor vorbe rele și de defăimare aduse la adresa mea, m-a trimis vătaf la Gilău, slujbă pe care eu nu am vrut-o, dar milostivul Dumnezeu m-a vizitat acolo cu o boală grea, astfel încât, la intervenția unor domni de bună credință, principele m-a eliberat din această slujbă și m-a lăsat acasă.”*

Cu aceasta descrierea vieții lui Gheorghe Tatrosy se întrerupe. Urmează câteva note în limba latină despre nașterea și moartea copiilor săi. A avut zece copii din care au rămas în viață doi.

La sfârșitul cărții, de altă mână, sunt scrise următoarele: „Anno 1653 die 30 dec. am luat-o în căsătorie pe Ana, fiica orfană a răposatului în Dumnezeu Gheorghe Tatrosy” – deci, la această dată, nu mai era în viață.

THE CHRONICLER TATROSY GYÖRGY. 1645

Summary

In the Brukenthal Library in Sibiu, in the collection of old books from the 16th century there is a chronicle *Chronica az Világnac Yeles dolgairól* (*The Chronicle of Important Events in the World*), printed in Cracovia in 1559, its author being the Transylvanian preacher Székely István. It is a chronicle „of the world”, *CHRONOLOGICON*, showing the events that took place in the world from its beginning till 1558. Inspiring himself from this chronicle, its owner from the 17th century continued reporting the events beginning in 1560 till 1645. This was done on some sheets of paper attached at the end of the book.

Some other notes in hand writing, 10 pages attached in front of the *Chronicle* by Székely, describes the life of Tatrosy György, being a real *saga*, a family chronicle and also describing some Transylvanian towns, *burgs*, like Brașov, Sibiu, Cluj, as well as giving a general image about the Transilvanian society in the 17th century.